

Egy közgazdász tudományos felfedezőútja

— *A gondolat erejével:*
Kornai János önéletrajza

Kínai Társadalomtudományi Akadémia
Gazdaságtudományi Kutatóintézete
Zhao Renwei
(2009. szeptember 8.)

Áttekintés

- 1. Bevezetés
- 2. Kornai tudományos munkásságának különlegessége
- 3. Kornai tudományos munkásságának fontossága és üzenete hazánkra nézve
- 4. Hogyan lehet racionálisan és tudományosan értékelni Kornait és munkásságát?

Bevezetés

- ötletgyűjtés, beszélgetés
- területek:
  - tudományos kutatások terén
  - felsőoktatásban résztvevőktől:
művek, amelyeket ismernek
és/vagy megértettek; és/vagy
amelyekről véleményüket
szeretnék kifejezni

Kornai tudományos munkásságának különlegessége

• Világos és határozott elvek

1. nem politizál

- pályájának korai szakaszában rövid ideig a médiában dolgozott, de később csak a tudományos kutatásnak szentelte idejét, sohasem fordult a politikai karrier felé

- Önéletrajza 368. oldala: “Alapvetően tudományos kutató szeretnék maradni, sem miniszter, sem képviselő, sem kinevezett tanácsadó nem kívánok lenni.”

- Önéletrajza 369. oldala: egy cseh közgazdász Finnországból való hazatérésének, majd gyors miniszterré válásának története 1990 márciusában

- nem emigrál

- Önéletrajza 369. oldala: “Nyugodtan állíthatom: nem éreztem kísértést arra, hogy politikai hatalomhoz jussak”. 1990-től kezdve a tudomány és a politika határmezsgyéjén tevékenykedett. Erre jó példa önéletrajza 383-384. oldala, ahol elmeséli, hogyan csatlakozott – függetlenségének megtartása mellett – a Magyar Nemzeti Bankhoz.
- 1956 után masszív emigrációs hullám jellemezte Magyarországot. 1963 után Kornainak számos esélye volt külföldre utazni. Ilyen volt például az 1963-ban Cambridgeben, valamint a 1964-ban London School of Economics-on, vagy a nyugati világ számos más elit felsőoktatási és kutatóintézetében tett látogatása is. Ezek ellenére mindvégig kitartott döntése mellett. A '80-as, '90-es évek óta, a Harvard Egyetem professzoraként is, az év felét Budapesten tölti.
- okai:
  - erős érzelmi kötődés hazája iránt
  - Annak ellenére, hogy kíválóan tudja magát kifejezni angolul, inkább magyarul szeret írni és számításokat végezni.
  - tudományos és kutatásokkal kapcsolatos megfontolások
  - ismert közeg, emberek

Kiemelkedő fontosságú művek és világhírnév

Melyek a legfontosabb művei?

Nagyon sok jelentős írása van, nem győzöm mindet elolvasni. Hogyha muszáj megnevezni néhányat a legfontosabbak közül, akkor a következő lenne a személyes listám:

A korai A gazdasági tervezés túlzott központosítása és a Kétszintű tervezés a szerző tudományos karrierjének áttörését jelentik. Az előbbi megállapította a tervgazdálkodás hibáit, rámutatott a hiányra mint fő problémára. Az utóbbi – amely közös műve Lipták Tamással – a matematikai modell közgazdaságtanban való alkalmazását prezentálja. Kornai véleménye szerint a Kornai-Lipták modell maga a “tökéletes terv”, a walras-i általános egyensúlyelmélet pedig maga a “tökéletes piac”.

Anti-Equilibrium: a leginkább kihívásokkal teli és a legvitatottabb mű.

A hiány: pályafutásának csúcsa és ékköve.

A szocialista rendszer: a mindent magában foglaló mű.

2. Hogyan szerzett hírnevet hazájában és azon túl

- a Magyar Tudományos Akadémia tagja
- 1976-ban megválasztották a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává. Az esemény, a tudományos munkásságának méltatásán kívül, érdekességekkel is szolgál, például, hogy a tagsághoz a magyar elnök engedélye is kellett
- Anekdota az önéletrajz 225. oldalán: az Akadémia tagjaként sorbanállás és várakozás nélkül hozzájutott egy telefonkészülékhez
- hazai és külföldi elit felsőoktatási és kutatóintézmények professzora és kutatója
- az *Econometric Society* és az *International Economic Association* elnökének posztját is betöltötte

Életét a tudományos munkának szenteli

1. példa a mérföldkövet jelentő eredményekre
  - Véleményem szerint a legkiemelkedőbb része a hagyományos tervgazdasággal kapcsolatos elemzés és diagnosztizálás. Lehet-e azt mondani, hogy Kornai a hagyományos tervgazdaság szervezetének fiziológiáját és anatómiáját rétegről rétegre, lépésről lépésre, pontosan és mélyrehatóan elemzi?
  - Shigeru Ishikawa professzor megállapításai szerint a hagyományos struktúrának két nagy jellemzője/hibája van: túlzott központosítás és a források fizikai elhelyezése. Kornai ezzel a két jellemzővel kapcsolatban végzett elemzéseket.
  - A hiány fogalmát és az árjelzésnélküliséget vagy a gyenge árjelzést felhasználva elemzi a hiánygazdaság jellemzőit (az expanzió belső kényszere, a beruházási éhség), és az ezzel szoros kapcsolatban álló költségvetési korlát, valamint paternalizmus problémáját.

- A hiány fogalmának boncolgatásakor megkülönbözteti a függőleges és a vízszintes irányú hiányt, az előbbit szoros összefüggésbe hozva a költségvetési korláttal.
- Megállapította költségvetési korlát felpuhulásának öt feltételét, valamint a paternalizmus öt fokozatát.
- Kornai az analitikus elemzés közben kialakított egy saját, egyedülálló elemzési rendszert, amelynek segítségével nagyfokú alapossggal és pontossággal be tudja mutatni a tervgazdaság működését és belső mechanizmusait.
- Az interdiszciplináris tudományos kutatások hangsúlyozása és támogatása:
  - 1. más tudományágak eredményeinek felhasználása a közgazdaságtanban:
  - felhasználta az élő organizmusok autonóm (növényi funkciók) és magasabb rendű működésének megkülönböztetését a gazdasági rendszerek/szervek elemzéséhez
  - 2. összehasonlítja a gazdasági rendszer mikroszerkezetét a fizika és a biológia mikroszerkezetével

Division of microstructure

Economic system theory	Physics	Biology
Economic system Institution Organization Unit	Matter Molecule Atom Particle	Living organism Organ Cell Parts of the cell (cell-wall, nucleus, etc.)

- 3. az egészségügyi reform kapcsán a közgazdasági alapelvek mellett figyelembe veszi az etikai és morális alapelveket is
- az általa felállított kilenc alapkövetelmény közül a legelső az egyén szuverenitása, a második pedig a szolidaritás elve
- Interdiszciplináris kutatóintézetek:
  - Pl.1. a princetoni *Institute for Advanced Study*
    - az önéletrajz 300. oldalán: "A kis létszámú állandó kutatógárda körülötte ötször-hatszor annyi, évenként cserélődő, az állandó tagok által kiválasztott kutató."
    - fő vonzereje "a munka interdiszciplináris jellege"
  - Pl.2. Collegium Budapest
    - 1992-ben alapították
    - Kornai az egyik alapító tag, de rektorságot nem vállalt
    - az önéletrajz 396. oldalán: "Interdiszciplináris intézmény vagyunk, amely ennek a sajátos intézménynek az egyik fő vonzereje. Az ebédnél egymás mellett ül és inspiráló beszélgetést folytathat a zenetörténész és a génkutató, a filozófus és a történész."

- **Minőségi és mennyiségi megközelítés egyesítése, empiria és normativitás ötvözése**
- Kvalitatív és kvantitatív elemzés ötvözésének módja az egyik olyan kérdés, amely régóta foglalkoztatja kutatóinkat. Hol az egyik, hol a másik felé hajlottunk. De a túlzott ragaszkodás egyik esetben sem felel meg annak az elvnek, amely az elméleti és gyakorlati kutatás ötvözését mondja ki.
- Kornai inspiráló véleménye a gondolatok verbális és matematikai megfogalmazásáról:
  - az Önéletrajz 276. oldalán: "[...] a legizgalmasabb, leginkább releváns új meglátások első megfogalmazását az úttörő kutató rendszerint nem matematikai modellek alakjában, hanem verbálisan fogalmazza meg."

-
- “Előbb volt Adam Smith ‘prózája’ a láthatatlan kéz koordináló tevékenységéről, és jóval később dolgozta ki Walras ennek matematikai leképezését (a mai ismeretek alapján némileg pontatlannak minősített matematikai egyensúlyelméletet). Még később jött Arrow és Debreu, immár tökéletes precizitással.”
- “Előbb jött Keynes a kamatról és a likviditási preferenciákról szóló (többé-kevésbé pontatlan) gondolataival, utána jött Hicks LM-modellje.”
- “Előbb írt minden matematikai elemzést nélkülöző könyvet Schumpeter a vállalkozó szerepéről, és évtizedekkel később jött Phillipe Aghion és néhány más közgazdász, hogy tömör formában, szigorú matematikai modellekben fogalmazza meg a schumpeteri eszméket.”
-

- Kornai remekelt az empirikus elemzésben, ugyanakkor a normatív megközelítés sem állt messze tőle. Összességében, munkájával, pályájának korai szakaszában valamint 1990 után is, az előbbit erősített. De önéletrajzának 388. oldalán ezt olvashatjuk: “[...] 1990-től kezdve ismét kötelességemnek tekintetem a normatív megközelítést, Magyarország és más, hasonló átalakuláson átmenő országok számára szóló gyakorlati gazdaságpolitikai ajánlások átgondolását.”

Fontos lenne megvitatni az empirikus kutatáshoz szükséges tapasztalati alátámasztás kérdését. A *hiány* bevezetésében azt írta, a könyv nem normatív, hanem leírja és elmagyarázza az elméletet; “tapasztalati úton igazolt elmélet helyett többnyire csak tapasztalati úton tesztelhető hipotéziseket” nyújt.

-
- “Trigykedve tekintek azokra a kollégákra, akik egy-egy megállapításukat adatok tömegével támaszthatják alá, hipotéziseiket ökonometriai úton igazolhatják.” Ezért kapta az egyik bevezetésben szereplő alfejezet a *Tapasztalati alátámasztás* címét, jelezve, hogy az empirikus elemzés nem bizonyításokat, hanem tapasztalati úton tesztelhető hipotéziseket tartalmaz. Ennek megfelelően, úgy vélem, az ‘empirikus bizonyítás’ fordítás nem felel meg az eredeti szerzői intenciónak.
- Egyéni értelmezés: vajon helyes-e azt állítani, hogy *A hiány*ban használt módszer nem tapasztalati bizonyítás, hanem tapasztalati alátámasztással rendelkező elméleti bizonyítás?

Kornai tudományos munkásságának fontossága és üzenete hazánkra nézve

- **Hatvanéves tapasztalat és annak összegzésének jelentősége**
- **(*A hiány* és *A szocialista rendszer alapján*)**

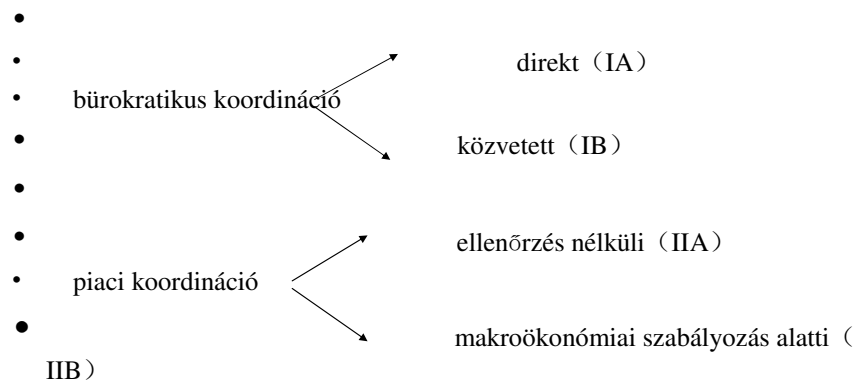
- *A hiánnyal* és az egyensúlytalansággal kapcsolatos problémák, amelyeket hazánkban a tervgazdaság korában (főleg a “Nagy Menetelés” és “Kulturális forradalom” ideje alatt) jelentkeztek, egyes tekintetekben hasonló mértékűek, sok tekintetben pedig súlyosabbak voltak, mint a Szovjetunió és a kelet-európai szocialista államok hasonló jellegű gondjai.
- A hazai közgazdasz-szakma sokat foglalkozott ezekkel, de mai napig nem születtek olyan színvonalú művek, mint Kornai János könyvei. Közgazdászainknak tanulniuk kell hatvan év tapasztalatából, és megpróbálni elméleti szintre emelni azt. Sung Zhifang szavaival élve, túllépni a “az intézkedések összegyűjtési és összeszerkesztési szintjét”.

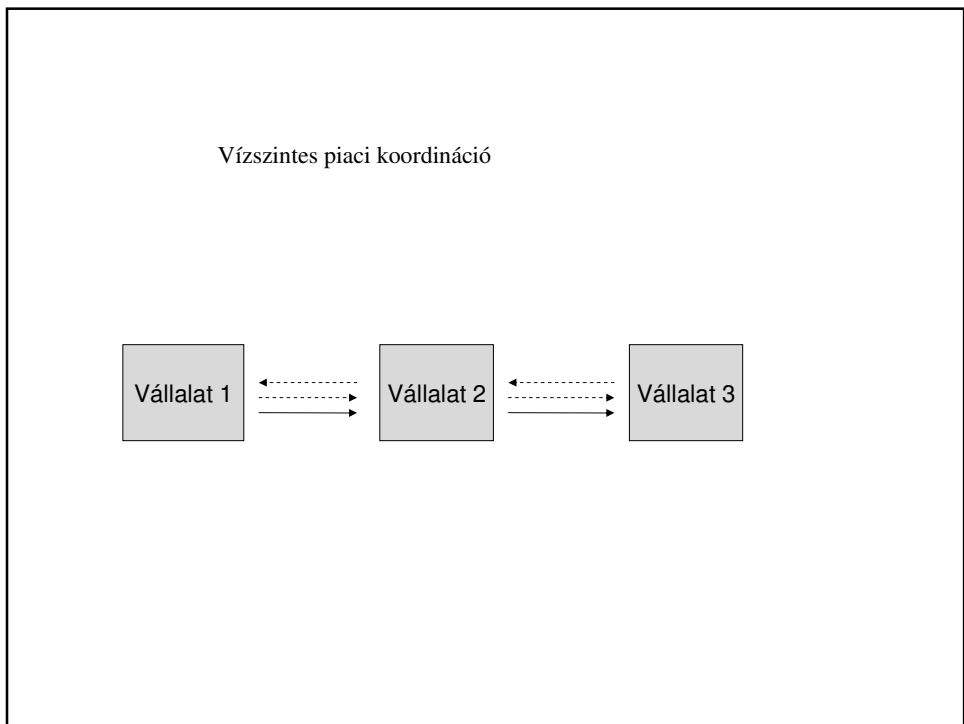
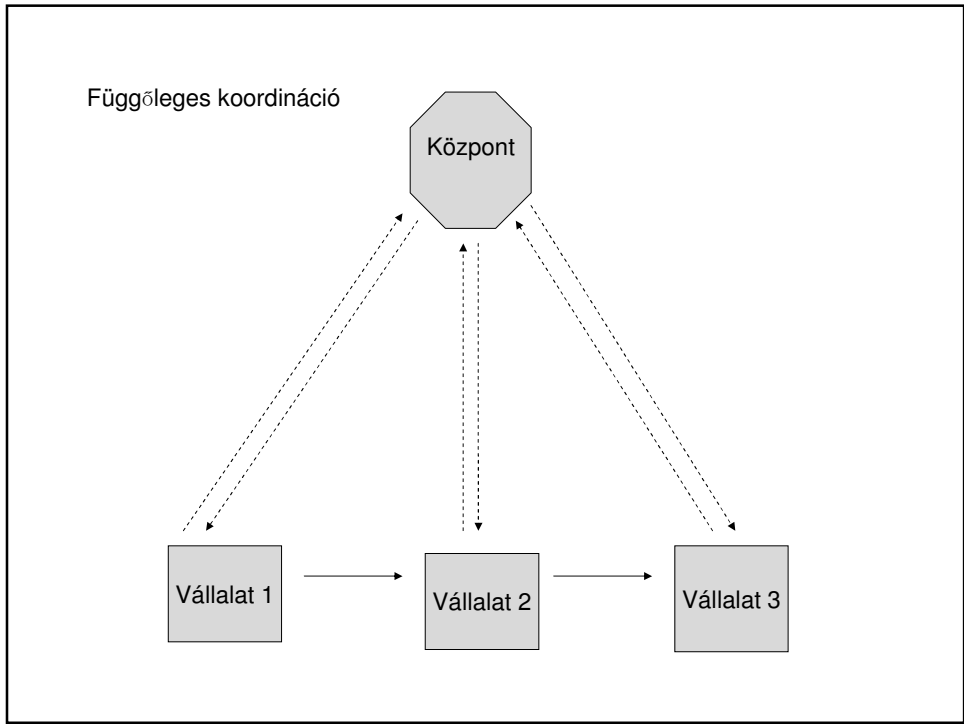

- Hazánk bőven rendelkezik tapasztalattal ezzel kapcsolatban.
- Az egyensúllyal kapcsolatos diskurzus nem abszolút, hanem viszonylagos. (az egyensúly megbomlása, hosszú- és rövidtávú egyensúly, stb.)
- A fenti kérdésekkel kapcsolatos diskurzusokból hogyan lesz elmélet? Kornai kutatásai a hazai közgazdász-társadalom számára jelentenek-e segítséget és hivatkozási alapot a fenti tapasztalatok összegzésekor?

A további reformok és elmélyítésük jelentősége

- A gazdasági reform céljáról szóló Kornai-modell
- Makroökonómiai szabályozáson belüli gazdasági koordináció alaptípusai:

- Az 1985-ös Bashanlun-konferencián a szakértők egyetértettek abban, hogy a kiindulópont IA, a reform célja pedig a IIB. Egyes vélemények szerint Kína kezdő pozíciója fél-IA. Egyik tavalyi publikációmban a következő kérdést tettem fel: igaz-e, hogy mára is csak félig jutottunk el IB-ig? Tehát előbb be kell látni, hogy a reform még nem nevezhető sikeresnek, és azután tudjuk majd kellően megtervezni és erőfeszítést tenni az újabb lépések megtételéhez.
- A tervezéssel és a piaccal kapcsolatos hazai diskurzus még nincs összhangban annak nemzetközi megfelelőjével. A hazai vélemények, amelyek azt hangoztatják, hogy “a szocialista rendszer az egyenjogúságról, a piacgazdaság a hatékonyságról szól”, megálltak a értékítéletnél: nem nyújtanak betekintést a működés belső mechanizmusába.

- Hogyan nézzünk szembe az átalakulás során jelentkező nem elégséges és/vagy túlzott mértékű piacosodással (pl. a piaci monopóliummal)?
- Hasznos-e nekünk a Kornai-féle családi fogyasztás/költségvetés eloszlási modell?
- A lenti táblázatból látható, hogy a reform után is megmaradnak bizonyos termékek, amelyek nem teljesen a piaci szabályok szerint kerülnek eloszlásra.
- A '90-es években az oktatás és az egészségügy túlzott piacosodáson ment keresztül, de az új évezred tanúja lett/lesz újabb változásoknak. Hogyan oszlanak meg ezek a kvázi-állami javak az állam és az egyén közös játékelméletében?

A családi fogyasztás/költségvetés különböző eloszlásai
(Kornai János *A hiány* című műve nyomán)

Termék-csoportok	Háború idején és azután	Békeidőben, reform előtt	Gazd.-i rendszer megreformálása után
étkezés, ruházkodás	főként nem piaci	piaci	piaci
lakásfenntartás	nem piaci	főként nem piaci	főként nem piaci
oktatás, egészségügy	nem piaci	főként nem piaci	főként nem piaci

Megfelelő feltételek megteremtése a kutatók számára és ennek jelentősége (egyén és társadalom)

- A társadalomnak biztosítania kellene a kutatóknak a szükséges feltételeket: “szoftver” (kellemes, inspiráló légkör) és “hardver” (megfelelő életkörülmények és asszisztensi segítség)
- Kornai nem tölt be kormányzati tisztséget, de van kutatási asszisztense és irodája
- Hogyan volt képes Toynbee 58 év kitartó kutatómunkára?
- A kutató maga is törekedjen a kutatás feltételeinek megteremtésére
- *A szocialista rendszer* Helsinkiben íródott
- *A hiány* Stockholmban íródott
- De a kutatónak nem az anyagi javak maximalizálása a legfontosabb cél. Erre jó példa, hogy Kornai csak az év felét tölti a Harvardon.

Hogyan lehet racionálisan és tudományosan értékelni Kornait és munkásságát?

- **Egy anekdota – Fei Jinghan véleménye és észrevételei**
- 1985 körül kezdődött a Kornai és *A hiány* iránti “rajongás”. Akkoriban terjedt egy mondás a fiatal közgazdászok körében: “Marx a hagyományos kapitalista gazdasággal, Kornai a szocialista gazdasági rendszerrel kapcsolatban végzett mélyreható elemzéseket.”
- 1986 októbere, Fen Jinghan véleménye: “Közületek, a népi Kína közgazdászai közül vannak, akik túl magasra emelték Kornait: egy kategóriába sorolták Marxszal. Szerintem inkább hozzám kellene hasonlítani.”
- Egyes amerikai közgazdászok szerint Kornai által *A hiány*ban prezentált elemzés nincs alátámasztva adatokkal, ezért szigorúan véve nem rendelkezik igazi elméleti vagy empirikus bizonyítással.
- Én úgy vélem, teljesen normális, hogy léteznek különféle vélemények. Summa summarum, ha egy híres közgazdász rendkívüli jelentőségű művéről és gondolatairól van szó, racionálisan el kell fogadni mind a pozitív, mind a negatív véleményeket.

Lehetnek magasabb elvárások?

- több empirikus bizonyítás
- Kornai is tisztában van ezzel a kérdéssel, és több energiát is szentelt ennek. A további fejlődés lehetősége a jövő nemzedékeire marad.
- Hogyan kell gondolkodni a relatív és abszolút korreláció szempontjából az egyensúlyt és a nem-egyensúlyt?
- Úgy gondolom, megfelelő mennyiségű filozófiai háttértudás kell ennek a problémának a megvitatásához. Az enyém sajnos nem elegendő ehhez, így kénytelen vagyok feltenni a következő kérdést: objektíven szólva, vajon létezik-e mind az egyensúlyi, mind az anti-egyensúlyi állapot? (mint a falióra ingájának a mozgása?)

- Köszönöm figyelmüket!